

מחקרים

מחבר: ז"ל

לזכרון

ר' עמרם קאהוט ז"ל

ז"ל ע"י

שלום בארון ואלכסנדר מארכס

הוצאת המוסד לזכרון אלכסנדר קאהוט

ניר-יורק התרצ"ו

תוכן הענינים

ש מ ח א ס פ :	פירוש התורה לרבינו אפרים ז"ל	א-ח
י ש ר א ל ד ו ד ז ו ון :	עוד שריד מן „אשא משלי“ לרס"ג	ט-כד
ד ו ב ע ר ו ו כ ש ט י ין ז"ל :	הערות והגהות לס' משפחות ק"ק פראג	כה-מ
נ. ה. ט ו ר ט ש י נ ר :	כרוב ממשח הסוכך.	מא-מה
ח י י מ ט ש ר נ ו ב יץ :	דמאי, הצעה הסטורית לתקנות יוחנן כהן גדול שבמשנה	מו-נח
ד ו ד י ל ין :	עשרים שירים משירי „שארית ישראל“ לר' ישראל גג'ארה	נט-פח
י צ ח ק ד ו ב מ ר ק ון :	מאמר על מחזור מנהג אפ"ם	פט-קא
א ל י ע ז ר א ר י ה פ י נ ק ל ש ט י ין :	קטעים ממכילתא דרשב"י	קב-קכ
מ ש ה ד ו ד ק א ס ו ט ו :	משירי יוסף בן שמואל צרפתי: הקומדיה הראשונה בעברית	קכא-קכח
ש ל ו מ ש פ י ג ל :	תשלום ההקדמה לס' כנור נעים לשד"ל.	קכט-קמח

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
מחקרים לזכרון ר' עמרם קאהוט ז"ל - חלק עברי קוהוט, עמרם בן חנוך יהודה (אלכסנדר) עמוד מס : 2 הודפס

פירוש התורה לרבינו אפרים ז"ל

אוצר החכמה

שמחה אסף

בין כתביהיד שהבאתי עמי מבומבי לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי נמצא גם "פירוש התורה לרבינו אפרים ז"ל". הספר כתוב על נייר בתבנית 8° ומכיל מאתים ואחד דף. 1. הפירוש על התורה נגמר בדף קע"ו ב'. אחר כך בא "דרש תקיעת שופר", ובו ידובר על "הסיבה שתוקעין בשופר בחדש תשרי יותר משאר פרקי השנה" ועל "הטעם שתוקעין בשופר". ואחריו דרוש שני על "טעם אורך גלות זה משאר הגליות" (הנדפס בסוף המאמר הזה) המסתיים בדף קפ"ג א'. בחצי העמוד הריק רשמו הבעלים השונים של הספר את שמותיהם: "זכיתי לקנות זה הספר אני יוסף חאמיץ" 2; "הצעיר יאודה רחמים הלוי"; "אני הצעיר מיכל אשר בעיר אני שאול אבן צחאווין" 3. עמ' ב' הוא חלק. בדף קפ"ד א' מתחיל "ספר החזקונים" המשמש מעין מלואים לפירוש והוא מסיים באמצע פרשת שמות והסוף חסר, וחבל על דאבדין. ספר החזקונים אין לו ענין עם ס' חזקוני הידוע והוא בלי ספק ממחבר הפירוש שלנו. יוכיחו על כך כמה בטויים וענינים.

המחבר מרבה להביא את רש"י ולפרש את כונתו, מקשה הוא על דבריו ומתרץ. וגם משתדל הוא לגלות את מקורותיו: "שאל השואל מנין לו לרב זה הפירוש"? או "שאל השואל איך יתכן דברי הרב"; "שאל השואל מנא ליה לרש"י". והמשא ומתן בדברי רש"י תופס חלק הגון מן הספר. מלבד רש"י מובאים בו חכמים וחבורים אלה:

ר' סעדיה גאון: והו שתיקן הגאון ר' סעדיה ז"ל בתפלתו, ודמות כל גאה ורם הראית במרכבותיך 4 להודיע כי כל הרמים והגאים שפלים תחתך, ע"ו א'; והגאון ר' סעדיה ז"ל פירש שהשעיר הנקרב בפנים בא לכפר על הכהנים שעונותיהם רובן בפנים. דהיינו על טומאת מקדש וקדשיו. והשעיר המשתלח בא לכפר על ישראל, שרוב עונותיהם בחוץ, קכ"ב ב'.

הגאון: האזינו השמים, ואמר הגאון טעם השמים הם המלאכים שוכני שמים וטעם הארץ אנשי הארץ.

ר' אברהם בן עזרא: מוזכר כמה פעמים.

1 הדפים בס' במדבר נתבלבלו ע"י הכורך, וכן גם בס' החזקונים.

2 אולי זהו הרופא ר' יוסף חמיץ מתלמידיו המובהקים של ר"א די מודינה, ע"י עליו ס' ארי נוהם הוצ' רנ"ש ליבאוויטש עמ' ק' ועמ' קס"ח.

3 הוא היה רבו של ר' אברהם מזרחי שו"ב בירושלם מחבר ס' זכרון לבני ישראל, כלכותה תר"ד, והמו"ל ר' חיים משה קאריגאל כותב שהוא נכדו של ר' שאול. וע"י עוד עליו במלואים לתולדות חכמי ירושלם ח"ג עמ' 31. לפי זה היה כתה"י שלנו באמצע המאה הששית בערך בירושלם. והנה רחיד"א כותב בשה"ג ערך "רבינו אפרים תלמיד הרי"ף": "ושמעתי מרבי א' נר"ו שראה פירוש התורה כתיבת יד לרבינו אפרים ז"ל, וקרנב בעיני שהכונה לכת"י שלנו, אך רחיד"א חשב שזהו ר"א תלמיד הרי"ף.

4 ארבעה גאים נבראו בעולם. גאה שבבריות אדם, גאה שבעופות נשר, גאה שבבהמות שור, גאה שבחיות אריה, וכלם נטלו מלכות ונתנה להם גדולה והם קבועים תחת כסא הכבוד.

רבינו תם: ויקח מן הבא בידו שמעתי בשם הגאון רבי' תם ויקח מן הבא בידו ממה שדרך האדם להביא בידו והוא הנץ שקורין אותו בלעז אסטור⁵, שהמלכים והשרים מוליכים אותו בידם לצוד בו עופות, והוא דבר חשוב מאד בעיניהם לפי שצדין בו בלי פרישת מכמורת ופח ומצודה ויעקב ידע בעשו אחיו כי היה איש שדה ויודע ציד ולכן נתנו במתנה, מ"ט א'; ותירץ הגאון רבי' תם ז"ל, ק"ט א'; ופירש הגאון רבי' תם ז"ל על אשר לא קדמו אתכם אלו עמונים ואשר שכר עליך אלו המואבים, קס"ד ב'; שאל השואל והרי אין החשבון עולה כך אלא ומאה מכם שני אלפים ירדופו ותירץ החכם ר' יעקב ז"ל וכו', קל"א ב'. והתירץ הובא בשם ר"ת בתוספות הרא"ש.

הרמב"ם: וכתב הרמב"ם ז"ל, ק"ס ב'; כמו שכתב הרב רבי' משה בן מימון ז"ל בספר מורה הנבוכים, קס"ג א'; אסף אלהים את חרפתי שמעתי בשם ה"ר רבי' משה ב"ר מימון ז"ל פירוש פסוק זה וכו', מ"ז א'.
 ר' יהונתן מלוניל: פירש ה"ר יונתן במסכת יומא בפרק שני שעירי יום הכפורים ששבעה ריסין ומחצה הם מיל וכו', ס' החזקונים, קצ"ז א'.
 הרד"ק: יצועי עלה פירש ר' דוד קמחי עלה לשון כריתה דכתיב אל תעליני בחצי ימי, ס' החזקונים, קצ"ז א'.

ר' יהודה חסיד: שאל ה"ה ר' יהודה חסיד ז"ל במדרש ואמר: במדבר לא היו כהנים כי אם אהרן ובניו היאך היו מפסיקין (צ"ל: מספיקין) להקריב כל האימורים ואפילו שהיו נמנים הרבה על פסח אחד לא היו מספיקין כל ליל ט"ו בניסן שהרי ששים רבוא היו, ותירץ כי באותו זמן היו הכבשים שלהם גדולים משלנו הרבה, ע"ג א'.
 הרמב"ן: מוזכר כמה פעמים.

רבי מאיר בר ברוך מרוטנבורג: כתב ה"ר מאיר ז"ל בטעמי מסורת שלו, ד"א א'.

בעלי הסוד: ואמרו בעלי הסוד, ל' ב'.
 גאלינוס: השינה חצי הבריאות כמאמר גאלינוס, מ"ב א'.
 הזוהר: ור' שמעון בן יוחאי ז"ל פירש בספר הזוהר, נ"ט א'.
 ספר חסידים: כי שם ה' אקרא הבו גודל מכאן רמז למה שכתוב בספר חסידים השומע הזכרה מפי חברו צריך לומר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ס' החזקונים, קע"ד ב'.

ספר הערוך: ונקראו התאנים קיץ לפי שמיבשין אותם בקיץ כך פירש בעל הערוך זכרו לברכה, ק"ו א'.

תוספות על התורה: ותירצו בתוספות (צ"ל: בתוספות).
 ספרי הנסיונות: וראיתי בקצת ספרי הנסיונות שהחלב של חזיר אם יניק היונק ממנו יהיה אותו הנער מצודע, קט"ו ב'.

הפירוש שלנו אינו אותו הפירוש של ר' אפרים ב"ר שמשון, שהיה בידי הרחיד"א (עי' שה"ג בערכו) והוא מרבה להביאו בספריו, נחל קדומים ו, חומת אנך" 6. אמנם יש בפירושונו

⁵ ויש מי שפירש מן הבא בידו עוף הנקרא פלקון (ר' בחיי עה"ת); וי"א שנתן יעקב לעשו עוף שקורין אשפ"רבעייר שנושאים שרים ופרשים על ידיהם (תוספות הרא"ש עה"ת).
⁶ פירוש זה של ר' אפרים נדפס בשאלוניקי תרי"א עד פר' כי תשא. לסוף פר' וישלח ומפר' ויחי עד סוף פר' יתרו לקט המו"ל את הפירושים שהובאו ע"י רחיד"א, כי כתה"י שהיה לפניו לא היה שלם. הפירוש נדפס עד פר' כי תשא וההדפסה נפסקה.

קצת גימטריאות ופירושים הנמצאים בפירושו של ר"א ב"ר שמשון, אך זה מוכיח רק שמחברנו השתמש באותו פירוש או ששניהם שאבו ממקור אחד. ונראה לי לשער שמחבר הפירוש שלנו הוא ר' אפרים אלנקאוה⁷, בנו של ר' ישראל בעל "מנורת המאור", שיל"ע החכם המנוח רה"ג ענעלאו. מתולדותיו של ר' אפרים אלנקאוה אנו יודעים שהיה בין הגולים מספרד אחרי הרדיפות והשמדות של שנת קנ"א (1391), ואחרי נדודים רבים התישב בעיר תלממאן אשר באלג'יר, ונפטר שם בשנת ה"א ר"ב (1442), וסימן נתנו לדבר: ונפל ממנו ר"ב. יש איפוא להניח שבזמן צאתו מספרד היה כבן עשרים וחמש בערך. תיכף נראה שאת זמן פעולתו של מחבר הפירוש שלפנינו יש לקבוע בשנות ק"ל – ק"פ בערך, מתאים לגמרי לזמנו של ר"א אלנקאוה.

חוץ מן החכמים שנזכרו כבר הוא מביא עוד שלשה, ועל פיהם אפשר לקבוע את מקומו וזמנו של המחבר. החכם המאוחר ביותר שהוא מזכיר הוא ר' חסדאי קרשקש: שמעתי בשם ה"ה דון חסדאי קרשקש ז"ל וכו', ל"ב ב'; שמעתי בשם ה"ה דון חסדאי ז"ל, מ"ג א'. וכיון שהוא מזכיר את ר' חסדאי בברכת המתים הרי ברור שכתב את פירושו אחר שנת ק"ע (1410). רבותיו היו ר' לוי ב"ר שם טוב ור' יוחנן בהרב ר' מתתיהו הצרפתי הרב הראשי לכל קהלות צרפת. את מורו ר' לוי הוא מזכיר רק פעם אחת: ואדוני מורי ה"ה ר' לוי ב"ר שם טוב ז"ל פירש ואמר כי אחד מהשמות של שבעים ושנים הוא ר"ת ה'להרגני א'ת א'ומר, ולכן פרש"י שהרגו בשם המפורש, ס"ב א'. על ר' לוי זה אין לי כל ידיעה⁸, אבל ברור שהוא ספרדי וממשפחת שם טוב הידועה. את מורו ר' יוחנן הוא מזכיר פעמים רבות, ומספר על שאלות ששאל את תלמידיו בבית מדרשו: "שאל הר' ר' יוחנן בן הרב ר' מתתיהו ז"ל לתלמידיו בבית מדרשו... והשיב להם...". נ"א ב'; כך שמעתי בשם מורי הרב ר' יוחנן ז"ל, נ"ו ב'; שמעתי טעם בשם ה"ה מרינו ורבינו ר' יוחנן בן הרב הגדול ר' מתתיהו הצרפתי ז"ל על פסוק לא נוכל דבר אליך רע או טוב, ל' א'; ושמעתי בשם ה"ה מרינו ורבינו ר' יוחנן כי הצנון בהיותו זרוע דרכו להיות קבור תחת הארץ ואינו נראה ממנו כי אם העלים לבד והחזרת בהפך, כי היא כולה נראית על הארץ, לרמוז כי היו מדברים על שלחנם בחכמה בנגלה ובנסתר¹¹, ל"ד ב'; שמעתי טעם בשם מרי ורבי ר' יוחנן בן הרב הגדול ר' מתתיהו הצרפתי על מלת אשר תריד, כי המצות בכללן, רצוני לומר עשה ול"ת, עולה סכום מניינם תרי"ג, ואנו מחויבים מן התורה לעשותם ולקיימם ואנו גם כן מזהירים שלא להוסיף עליהם ולגרוע מהם, ולכן אמר יצחק אבינו לעשו בנו כאשר תראה שזרע יעקב עוברים

7 אמנם בכל הספר לא הזכיר אף פעם שם אביו, אך כבר העיר ענעלאו (ע') במבואו למנוה"מ כרך א' עמ' 15) שגם בספרו כבוד ה' לא הזכיר את אביו אף פעם אחת.

8 ע"י תולדתו בהקדמה לספרו "שער כבוד ה'" (תונס תרס"ב) עמ' 4, 15, ובהקדמתו של רה"ג ענעלאו לכרך ד' מס' מנוה"מ עמ' 79–80.

9 אמנם אפשר שאליו הוא מכוון באמרו בפר' כי תוריע: ואני שמעתי מפי אדוני מורה ז"ל כי יש להם סמך מאלפא ביתא, כי כשתמנה מאלף עד הוי"ן יהיו שבעה אותיות, כלום' הזכר שתחלתו ז"יין תהיה אמו טמאה לידה שבעה ימים, וכשתמנה מאלף עד הנו"ן יהיו ארבע עשרה אותיות, כלום' הנקבה שתחלת אותיותיה נו"ן תהיה אמה טמאה לידה י"ד יום.

10 מובן שאין לו ענין ללוי בן שם טוב, שכנהו בני דורו בן שם רע, שחי בזמן הגירוש בפורטוגאל והלשין על ישראל, ויעץ למלך שיקח בתי כנסיות ובתי מדרשות.

11 הכונה לרבי ואנטונינוס שלא פסק מעל שלחנם צנון וחזרת.

על מצות בוראם ועושין אפילו מצוה אחת יותר ממה שנצטוו ויהיו תרי"ד ועוברים על משום בל תוסיף או ופרקת עולו מעל צווארך", מ' א'. ר' יוחנן זה הוא הידוע לנו מן המחלוקת שקמה בינו ובין ר' ישעיה בן אבא מארי והריב"ש ור"ח קרשקש עמדו לימינו, ¹² והוא נתמנה לראש רבני צרפת אחר פטירת אביו בשנת ה"א ק"מ בערך. אמנם עוד לפני שנתמנה לרב ראשי למלא מקום אביו החזיק ישיבה במשך כמה שנים בחיי אביו, ולישיבתו באו תלמידים חשובים גם ממקומות אחרים, ¹³ וכנראה היה ר' אפרים אחד מהם. אך למד בישיבת ר' יוחנן זמן קצר. ¹⁴ אמנם מקרים כאלה, שבני ספרד יבואו ללמוד תורה בצרפת, היו מועטים מאד ¹⁵ לעומת זה היו בני צרפת רגילים באותו זמן לבא לישיבות ספרד. והריב"ש כותב לר' שלמה הצרפתי: "קושיא זו קדומה היא והיא שגורה בפי התלמידים הצרפתים והאשכנזים הבאים בשערים האלה" (שו"ת הריב"ש סי' שע"ה, ועיי"ש גם שע"ו). ואף ר' מתתיה אביו של ר' יוחנן קבל תורה מחכמי ספרד הגדולים: ר' פרץ הכהן ור' נסים גירונדי. ¹⁶

אחר שראינוהו מזכיר את ר' יוחנן ב"ה מתתיהו ואת ר' חסדאי קרשקש אין לנו איפוא כל ספק בנוגע לזמנו של המחבר, ובעל כרחינו עלינו לומר שהדרוש על הגלות והנאולה, שאני מדפיסו בסוף המאמר ושבנו הוא קובע את זמן הנאולה בשנת ה"א נ"ו, אינו מן המחבר שלנו, או שמחברינו מביא כאן דרוש שלם מאחד החכמים שחיו כמאה שנים ויותר לפניו. וכך נראה גם מהתחלת הדרוש: "שאלה שאלו לנשאל... ויען הנשאל עתה אשיבך...". ובסופו: "וכאשר אמר הנשאל כן יקום".

חוץ מן החכמים והחבורים שהוא מזכירם בשםם הושקעו בספרו כמה דברים לקוחים ממקורות אחרים שאין הוא מזכירם מפורש. עי' למשל בפר' כי תבא: מצאתי כתוב כי הבאת הבכורים היה לארבע תועלות. התועלת הראשון כדי להכניע היצר ולהשפילו ולמשול על התאוה הגוברת את האדם, כי דבר ידוע מצד הטבע כי הבכורים הם חביבים לאדם והתאוה מעוררת לדברים החביבים כמו שכתוב ^{לפני ה' כבכורה} בתאנה בטרם קיץ אשר יראה הרואה אותה כי עודה בכפו יבלענה, ופי' בכפו בכף האילן והוא הענף כמו וכפתו לא רענה ובהפרישה לכבוד הבורא הוא מושל ביצרו ומבטל רצונו מפני רצון בוראו, כדרך שאמר התנא בטל רצונך מפני רצונו. היא מדה גדולה אפי' בין בני אדם לחבריהן כמו שאמר חכם אחד מאנשי המדות: אלו לא היה בינו ובין חברו אלא חוט של עכביש לא היה נפסק, כשהוא מושך אני מרפה וכשהוא מרפה אני מושך. והתועלת השני וכו'. גם בפ' כי תשא הוא כותב: התועלת המונעת לנו מענין העגל הם שנים עשר. התועלת הראשון וכו'. והכל באריכות רבה. ושתי הפסקאות לקוחות כנראה מספר אחד, ואינן מהרלב"ג. רגיל הוא להביא כמה דברים ב"ויש מתרצין", "ויש מפרשים", "ויש שואלים", "שאל השואל".

¹² עי' שו"ת הריב"ש סי' רס"ח-רע"ב.

¹³ ר' יוחנן קורא להם: "בחורי חמד ומופלגים" (שם סי' ר"ע) ומספר שמאו התחילה המחלוקת, כמה בחורים נסעו מזה וילכו לביתם" (סי' רס"ט).

¹⁴ כי על הרוב הוא מביא דברים ששמע מאחרים בשם ר' יוחנן. כעין סיוע לזה שבישיבת ר' יוחנן היו תלמידים מספרד אפשר אולי להביא מדבריו בכתבו להריב"ש.

¹⁵ יש לשים לב גם לזה שבחיי אביו ר' מתתיה נפרד ר' יוחנן ממנו, וילך אל עיר אחרת וקבע שם ישיבה כמה שנים בחיי אביו" (שו"ת הריב"ש סי' רע"א), וקרוב בעיני שביבת ר' יוחנן היתה באחת מקהלות צרפת הדרומית שהיה להן קשר תמידי עם קהלות ספרד.

¹⁶ עי' שערי ציון לר"י לאטיש בסוף.

בסוף הנני לתת כאן דוגמאות אחדות מן הפירוש כדי להעמיד את הקורא על אפיו ותכונתו:

א. שאל השואל מפני מה אהב יצחק את עשו והוא היה יודע מצד החכמה שיעקב איש תם יושב אוהלים והיה יודע בעשו שהיה רשע גמור, ואע"פ שאמרו חכמים ז"ל שהיה שואלו אבא מעשרין את התבן ואת המלח על כל פנים לפי הענין אשר קבלנו כי יצחק אבינו לא היו נעלמין ממנו ענין עשו הרשע בין מצד הנראה בין מצד הנעלם, ואם כן מדוע היה אוהב אותו יותר מיעקב וכו'. והתשובה בזה על דרך הקבלה כי היין תמיד שוקט על שמריו אע"פ שהשמרים אינם כלום אין היין יין מובחר זולתי בתוך השמרים, ואם הם מועטים עם כל זה הוא סיבת ריחו נודף וטעמו ויופיו, וזו היתה סיבת יצחק שאהב את עשו יין בשמריו על כן יין בשמריו שוקט ובוטח והוא היין הטוב ומין במינו אינו חוצץ והיין במים אינו כפי הראוי לו, ולפי' לא היה מתישב יצחק עם יעקב כמו עם עשו כפי הענין אשר אמרנו, ודי בזה לכל משכיל אשר נחה עליו רוח הקדש. פירוש כי יצחק היתה מדתו מדת הפחד שהיא מדת הדין הקשה אשר מטבעו להשמיד ולהרוג ולאבד ועשו יירש החרב והיה שופך דמים ולכן נקרא אדמוני והיה קרוב ליצחק אביו, אמנם יעקב מדתו אמת שהיא קרובה למדת החסד והיה הפך מדת אביו כי זה אש וזה מים והיו נגדיים והפכיים זה לזה ולא היה מתישב עם יעקב כאשר נחה רוחו עם עשו, ודי למבין (ל"ט ב').

ב. שאל השואל: הגה השם ית' צוה למשה שיתן הדם על שתי המזוזות ועל המשקוף, ומדוע לא שמר מצות השם ושינה את דבריו וצוה לישראל שיתנו הדם על המשקוף קודם ואחר כך על שתי המזוזות... דע כי השם ית' כותבין אותו הסופרים שלש נקודות, ואלו היו ישראל נותנים הדם על שתי המזוזות ואחר כך על המשקוף היו עושין אותו דרך כתיבתו והיה בו קדושה כדין שאר השמות הקדושים... וי"א כי חס על כבודו של המקום שיהיה שמו הקדוש נכתב כדרך כתיבתו שתי נקודות מלמטה ואחת מלמעלה בארץ מצרים הטמאה המלאה גילולים ולכן צוה שיכתבוהו שלא כסדר כתיבתו ששימו נקודה אחת על המשקוף קודם ואח"כ ישימו שתי נקודות למטה... (ע"א ב').

ג. אשה כי תזריע אשה בגימטרי' דב"ש, וזהו שרמז שלמה בחכמתו אכול בני דבש הרבות לא טוב, שכל מי שהוא שוטף זמה חייו מתקצרים, שיניו נופלות וריסי עיניו נושרות וכו'. וילדה זכר. זכ"ר בגימטריא ברכ"ה. הב"ת בגימטריא ארו"ר. כלומר כי הזכר הוא תוספת טובה והבת מחסרת ממון אביה. ד"א זכר זה כר, כלומר הביא ככרו עמו. נקיבה נקי בא (קט"ז ב').

נספחות

הדרוש הזה מלא ענין רב מכמה בחינות, החשבונות על אורך הגלות הם חדשים ובלתי ידועים ממקום אחר, והקץ" שבו לא מצאנוהו אצל כל מחשבי קצים ולכן אמרתי בלבי שכדאי לפרסמו.

[ק"פ עמ' א'] שאלה שאלו לנשאל מה טעם אורך גלות זה משאר הגלויות: גלות מצרים, גלות מדין, גלות פלישתים, גלות בבל. ויען הנשאל עתה אושיבך (!) כי בשעה שהקים משה את המשכן אמר כמה מזמורים. ואמר תפלה למשה איש האלהים וגו',

כאשר פירש רש"י, 17 על אורך הגלות ומיעוט השנים 18 ברוב העונות ובמיעוט הזכויות וכמה דרשות באותו מזמור. ובסוף המזמור אמ' משה לפני הקב"ה רבו' של עולם שמחינו כימות עינתנו. כאותן הימים שעינתנו שהם ד' מאות שנה שנ' ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה 19 כן שמחינו בכל אותן בתים שנעשו לשמך. לכל הפחות לכל בית ובית כאותן הימים שעינתנו שמחינו. ואיזו שמחה אני שואל ממך יראה אל עבדיך פעליך וגו' ויהי נועם י"י וגו' יהי רצון שתשרה שכינתך עלינו בבית הזה שבניתי לשמך. מעשה ידינו כוננה עלינו בבית שלמה ומעשה ידינו כוננהו בבנין בית שלישי. הרי שהזכיר שלשה בתים. ואמר יהי רצון שתשרה שכינתך עלינו על כל הבתים בכל אחת ואחת לכל [עמ' ב'] הפחות ד' מאות כאותן הימים שענית ישראל. והשיבו הקב"ה כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו וגו' כלומר יען שבי חשק ישראל במצרים ולא נטבעו 20 ביניהם ואפלטוהו משם לקבל תורתו אשגבהו מאותה שמחה יותר מארבע מאות למה כי ידע שמי. מיד אמר משה לישראל כשאמר י"י אלהי אבותיכם וגו' מיד ויקוד העם וישתחוו. יקראני במשכן שלמה, שכן כתוב בתפלת שלמה וקרא אלי ושמעתי. והיה כי יקרא אליך וגו'. עמו אנכי בצרה בגלות בבל. אחלצהו, און אותו כמו שנ' מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו. ואכבדהו. גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון. ארך ימים אשבעהו. אתה לא שאלת רק שמחינו כימות עינתנו שהם ד' מאות שנה בכל בית ובית חייך אני אשמחהו יותר ממה ששאלת בכל בית ובית, שהרי בית משה ד' מאות שנה ושמונים שנה. שנ' ויהי בארבע מאות ושמונים שנה. ובית שלמה ד' מאות ועשר ובית שני ד' מאות ועשרים. הא למדתה שהסכים הקב"ה למשה על שאלתו. ובאותה עלילה שבא משה ואמר להקב"ה שמחינו כימות עינתנו בא הקב"ה ואמר למשה והיה אם שמוע תשמע אל המצות וגו' ובאו עליך כל הברכות וגו' ואם לא תשמעו לי ולא תעשו וגו' וראה קללה אחרונה שנ' והיה כאשר שש י"י עליכם וגו' [קפ"א עמ' א'] מאותה שמחה ששאלת שתשרה שכינתי על הבתים ואמר כן ישיש י"י עליכם להאביד אתכם וגו' ר"ל כן יעמדו ימי הגלות מהיום הזה ואילך. נמצא שיעמדו ימי הגלות כימי השמחה שהם עמידת שלש בתים. וכן אמר משה מי יודע עוז אפיך. והשיבוהו וכיראתך עברתיך. כימי היראה שיעשו ישראל להקב"ה בתוך שלש בתים כן עברתך ימי הגלות. שכן מצינו ששאל אותו נבל בן פנדרא שיעבירוהו כל הים על ידי השבעת שם המפורש. והושיב לו רשע בחיך בחיך לא יהיה אבל במוחק יכול להיות כן. הרי נמצא בפירוש שיעמדו ימי הגלות כמניין עמידת שלש בתים. וכן מצינו בפירוש דבר דניאל, ששאל מתי קץ הפלאות של תכלית גלות ישראל. ויען המלאך וגו' וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי עולם כי למועד מועדים וחצי, כלומר נשבע שמעולם לא יתחייבו ישראל גלות שלים כי אם כמנין מועד מועדים וחצי, מועד בית משה. מועדים בית ראשון ובית שני. וחציהם רד"ו. שבית אחרון עמד ד' מאות ועשרים. והחצי הוא רד"ו. נמצא שלא יגלו ישראל עוד כי אם אותו הזמן. והוא מה שאמר המלאך וככלות נפץ יד עם קדש וגו' כאשר יכלה אותו שכר של ישראל שיעמד כך במנין השלש מועדים של שלש בתים. והמאטים ועשר של מצרים אז תכלה גלותם של ישראל. שמעולם לא נתחייבו גלות יותר. ולכך הזכיר גלות מצרים [עמ' ב'] שמירת הכתוב היתה שנא' ועבדום וענו אותם וגו'. נמצא שיעמוד אורך הגלות כמנין השלש בתים מטעם והיה כאשר שש י"י עליכם וגו'. ומנה וספור כמה עמדו השלש בתים. בית משה תמ"ם כאשר

17 ויקרא, ט' כ"ג.

18 של המשכן.

19 עי' סנהדרין צ"ט א'.

20 צ"ל: נממעו.

פירשתי לעיל. בית שלמה ת"י. הרי תת"ץ. בית שני ת"כ. הרי אלף ושלש מאות ועשר. סימן אש"י. חסר מהם ו' שנים שבטל תמיד קודם החרבן נשאר אלף וג' מאות ד' שעמדו הבתים ושרתה שכניה על כל הבתים כל זמן שהקריבו קרבנותיהם, שאע"פ שחמשה דברים חסרו בבית שני, ²¹ ושכניה היתה אחת מהם שלא היתה שורה, אמת כי לא היה הבית מלא עשן, ולא היתה שכניה נראית וגלויה כמו בבית ראשון, שנ' וימלא הבית עשן, אך היתה שכניה על ירושלים כיונה המרחפת על הקן. וכמה נסים נעשו בבית שני כמו שמצינו ²² לא נצחה הרוח עמוד העשן וכו' וכיוצא באלה. הרי שעמדו הבתים אלף וג' מאות וד'. וכן יעמדו ימי הגלות ולא עוד בע"ה. ומנה וספור מתי יכלה גלות זה ותמצאהו מכוון לסוף נ"ו לפרט אלף ששי. כיצד גלות בבל שבעים וקע"ב לאחר חרבן בהם נשלמו ד' אלפים. הרי רמ"ב מאלף רביעי. ושש שנים שבטל התמיד [קפ"ב עמ' א'] קודם החרבן שגלו וגלתה שכניה הרי רמ"ח ואלף חמישי. הרי אלף ורמ"ח. כמה חסר מאלף ושלש מאות וד' שעמדו ג' בתים ג' שנים. הרי לך סוף שנת נ"ו לפרט אלף הששי תכלית גלות ישראל והם אלף וג' מאות וד' כמנין עמידת השלש בתים. ואז יתם קץ הגלות בעזר השם. כאשר אתה רואה פירוש דבר והיה כאשר שש י"י וגו' כן ישיש וגו' ולא עוד. וכן תבין כי כל הנביאים רמזו אותו יו"ס של נ"ו שנים לפרט. שהיא תכלית גלות של צרתם ותחלת נקמת עמו. ראה מה אמ' מרע"ה הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם כי קרוב יו"ס אידם. בשנת יו"ס שהוא בגימטריא נ"ו ואז תתחיל אידם ושברם של אומות. וכן ישעיה כי יו"ס נקם בלבי ושנת גאולי באה. אימתי נקם בלבי ושנת גאולי באה בשנת יו"ס לפרט שהיא בגימטריא נ"ו. ואם תאמר במה נדע שהוא באלף הששי ראה מה כתיב ושנת גאולי בא'ה אלף במילוי היא ²³ במלוי הוא אלף ששי. וכן הנה יו"ס בא י"י ²⁴ יו"ס בגימטריא נ"ו, ובשנת נ"ו הקב"ה יתחיל לנקום נקמת עמו ויעמד אורך הנקמה כ"א שנה הוא שנ' אהיה אשר אהיה. אהיה בגלות זה. אשר אהיה בגלות אחר. וא'ה'י'ה בגימטריא כ"א. ועוד ראה שיעמד אורך הנקמה של גלות עד כ"א שנים [עמ' ב'] שנ' וחש עתידות למו מיום אידם עד שיחיש הקב"ה להנקם מהם עתידות תכלית הנקמה עד ל'מ'ו. מנה כ"א שנים מסוף נ"ו לאלף הששי ותמצאם כלים בשנת ל'מ'ו, מנה כ"א שנים ²⁵ שהיא ע"ו. ומיד בשנה האחרת אחר ע"ו לפרט יתחילו ישראל להתקבץ ותשבר יד אדום מכל וכל. ויעמוד מלך בישראל ואז יתקיים אותו פסוק ועל צד שרים תנשאו והיו מלכים אומניך וגו' ויתחיל הדבר בשנת ע"ז שהוא אחר ע"ו. הוא שאמ' הכתוב מגדל ע"ז שם י"י בו ירוץ צדיק ונשגב. משנת מ'ג'ד'ל' שהיא בגימטריא ע"ז או ירוץ הצדיק ויצא מן הגדול. ²⁶ וכן ע"ו. י"י ע"ז לעמו יתן וגו' כשיגיע שנת ע"ו לפרט. אז כשיתקבצו ישראל יעמוד מלך ישראל בירושלם ויתקבצו בני ישראל אליו ויעמוד אורך הקבוץ של כל ישראל ל"ה שנים, שלא תבנה ירושלם בחומות עד שיתקבצו כל ישראל. ובאותן ל"ה שנה שלא תהיה ירושלם בנויה בחומות יהיה הקב"ה לחומת אש סביב לירושלם, שנ' ואני אהיה ל"ה נאם י"י לחומת אש, ל"ה בגימטריא שלשים וחמש שנים. ובסוף אותן ל"ה שנים שהיא קי"ב לאלף ששי אז ישכון ישראל על אדמתו ותבטל תורת ישו'. וזהו שאמ' דניאל ומעת הוסר התמיד

21 יומא כ"א ב'.

22 אבות פ"ה.

23 הא.

24 צ"ל: לי"י.

25 ג' מלים אלו מיותרות.

26 הגבול?

ולתת שיקוץ שומם ימים אלף ומאתים ותשעים. ומנה וספור ותמצאהו מכוון. ואז תבטל מדת²⁷ האומות [קפ"ג עמ' א'] מכל וכל בע"ה, ויקוים פסוק זה והחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי וגו'. וזהו שאמ' הכתוב הנסחרות לי"י אלהינו והנגלות לנו ולבנינו. כלומר לנו לפרט להוציא ישראל מגלות, ולבנינו הסר האותיות של שימוש ונשאר ב' נ' י' ו', הרי בנימטריא קי"ב. נמצא שסוף הגלות וסוף תורת האומות נרמז בפירוש. וכאשר אמ' הנשאל כן יקום, והקב"ה יקימהו במהרה בימינו בעגלה ובזמן קרב אמן.

אחר זה כתוב בדיו אחר ובכתיבה דקה יותר: „אמר הכותב בע"ה עבר זה הזמן ומכאן שכל מה שאומרים הוא הבל ואינו הזמן כי אם שעה שירצה הקב"ה לכן צריך לחזור בתשובה אולי ירחם ה'."

לזאת בכל המקרא תמונה חודדית אודם כמה ימים תזוכ
 פירוש זה מן הכתב עזוב וימים רבים מילה פנונה אע"פ
 טרפי לקט כמה שבלי ופאתה שדה מכמה שכלים
 ושכחה אשר לעני גמנה יוגבת משארתה בעק' מכמה
 חלתה להעק' ממתי מדמה ומכבנה כלללה וכמו ח'ה
 רבים אשר לכל קוראים כתובים הש' כם פירוש אחת
 מחנה ל' לול המשנה והתלמוד אשר כל זה מהם למוד וכהם
 וכהנה ל' לא שאלו אשאלך ללמד כי מלבד אתה בוד'ם
 ולא מפי שוק מעונה מתלהמ' כשלו בקעבם ועדיקים
 ולכו בם למשען ומשענה מאמיני כמשנה נהרזי ופניהם
 אל יחפרו ועטרו רעון בענה ל' מטמין המשנה פנה
 פ' כי כתרוד החעים בפ' לא לך לנוס הנה והנה ל'
 נסכלת על זאת להרבה אבד פלח עם אטות אבד
 פסושה על שנה ל' סגני איזמה שלשה המבארנים
 עמקי תושיה כלעפונה ומכוסה עדת כן שטח' הושיבו
 עמי בטח מכל מוקש ואנסה פתרוניהם כולם להחמיר
 ולא כשמי לב שמיר משמוע תורה פלסדה עיון עד
 טומאת המת פעמים שהיא תשעה עשרה יום באמת ולא
 כדחגסה קדכו כו כלים שבוע להסגר ואדם בסוף שבוע
 אס'ם יחבר גם הוא שבוע אותה לתפסה המש כלים כיום
 שלשה עשר גם הוא שבוע אחד להאסר נמיס והלאה ליום
 כביסה שכן ודע וכולל דופק ואהל וגולל ור' ש'ת דס
 תבוסה תלמוד כי ה' מחמירים לכן כל אלה היו סורים
 מבוא אלה המקדש וקדש מלשא א' א' א' כי התידו
 נגיעה בגויה ההוחדה לה מרגעה ומנעו מקבע שבעה
 בדכסה כינו השומעם ה'ש מקולו מונע שבעה תשעה

כ"י הגניזה T. S. Loan 80 בספריית האוניברסיטה בקמברידג'

(צלום ממועט)